

Лаухіна І. С., канд. пед. н, доцент кафедри теорії
та практики іноземних мов
*Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини, Україна*
Побережник О.В., викладач
*Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини, Україна*

ВЕРБАЛЬНЕ ВИРАЖЕННЯ КОНЦЕПТУ «РАДІСТЬ» У ФРАНЦУЗЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВНИХ КАРТИНАХ СВІТУ

Пріоритетним напрямком сучасної мовознавчої науки є когнітивна лінгвістика, яка вивчає мовні процеси і явища у їх нерозривному зв'язку з мисленням людини, її психікою, культурою, соціальним і духовним життям, різними формами комунікації. За допомогою мови особистість пізнає світ і себе в ньому, намагається зрозуміти психічні процеси, зокрема й емоції, які є відображенням ставлення індивіда до навколишньої дійсності і які можна репрезентувати за допомогою мовних одиниць. Особливий інтерес науковців викликає порівняльний аналіз вербального вияву емоційних станів у різних мовах, що визначило **актуальність** обраної теми.

Аналіз останніх джерел і публікацій свідчить, що питанню вивчення комунікативної реалізації емоцій людини присвятили свої праці такі вчені, як А. Вежбицька, О. Кунін, А. Приходько, І. Мац, М. Гончарук та інші.

Мета статті – розглянути та порівняти лексико-семантичні характеристики мовних одиниць, які репрезентують концепт «радість» в українській та французькій мовних картинах світу.

Радість у «Новому тлумачному словнику української мови» В. Яременка визначається як «почуття задоволення, втіха, приємність» [1, с. 92]. У словнику «Petit Larousse» радість – це почуття великого задоволення, глибока приємна емоція, яка опановує всю істоту [9, с. 508].

Семантика концепту «радість» включає обов'язкові компоненти: предикат, суб'єкт, причина. До фреймової структури входять також факультативні компоненти: контроль за емоцією, інтенсивність виявлення емоції, зовнішні прояви емоції і поведінка суб'єкта.

Найбільшою групою предикативної лексики із семантикою «радість» в українській мові є прикметники: *радісний, утішний, утішливий, відрадний, благовісний, світлий, просвітлений, прояснений, сяючий, сяйливий, осяйний, променистий, святковий, святочний, сонячний, сонцесяйний, веселий, рожевий, райдужний* [3, с. 511]. У французькій мові синонімів-прикметників із семантикою радості значно менше. Словник «Nouveau dictionnaire des synonymes» (NDS) подає такий синонімічний ряд: *gai, joyeux, jovial, réjouissant* [7].

Наступною групою предикативної лексики концепту «радість» є іменники: *радість, утіха, радощі, відрада, розрада, відрадощі, торжество, просвіток, просвіт, триумф*. Синоніми відрізняються відтінками значення: *торжество* (з приводу перемоги, успіху), *триумф* (з приводу успіху), *просвіт* (тимчасове, короткочасне почуття) [3, с. 512]. Словник NDS подає такі субстантивні номінації: *joie, jubilation, exultation, triomphe, ravissement, gaieté, allégresse, liesse, réjouissance*. Згідно зі словником PR, *joie* має загальне значення радості: «*Sa chute avait comblé de joie bien du monde*». Іменником *allégresse* називають радість надмірну, яка ніби рветься назовні: «*Subitement il fut envahi par cette chaleur de coeur, cette allégresse qui vient après le danger passé*» [8].

Третьою групою предикатів радості є дієслова. Згідно із «Словником синонімів української мови» за ред. А. Бурячка (ССУМ), до синонімічного ряду з домінантою *радіти* входять слова: *радуватися, тішитися, потішатися, утішатися, триюфувати, торжествувати, зрадуватися, урадуватися* [3, с. 512]. Згідно зі словником NDS у синонімічному ряду з домінантою *se rejouir* (радіти) містяться дієслова: *se féliciter, exulter, triompher, jubiler*. У словнику PR дієслово *se réjouir* описує емоційний стан радості в найбільш абстрактній

формі: *Je me réjouis de votre succès; Je me réjouis que* [8]. Дієслово *jubiler* (радуватися) означає бурхливі зовнішні прояви радості й здебільшого поведінку, ніж саму емоцію; *exulter* означає дуже сильну радість, яку неможливо приховати; *triumpher* має значення «торжествувати».

Характерною особливістю предикатів емоційного стану в українській і французькій мовах є їх здатність виражати інтенсивне почуття, його силу, тривалість. Згідно із ССУМ, *радість* позначає менш інтенсивну емоцію, ніж *торжество* і *тріумф*, проте більш інтенсивну, ніж *просвіток*. Але радість може бути більш тривалою, а *торжество*, *тріумф*, *просвіток* – короткочасні емоції. У французькій мові слово *allégresse* виражає найсильніший ступінь радості, слово *jubilation* слабше, ніж *allégresse*, але сильніше, ніж *joie*.

«Словник епітетів української мови» за ред. С. Єрмоленко (СЕУМ) подає словосполучення з лексемою «радість», які характеризують тривалість радості (*безкінечна, миттєва*), мають антропоцентричні риси (*дитяча, твереза, сита*), зооморфні риси (*дика, звіряча, хижа*), натурморфні ознаки (*полум'яна, промінна*), інтенсивність прояву (*бурхлива, спокійна, стримана, тиха*) [2]. Словник «Dictionnaire général de la langue française» (DGLF) містить сполуки слів, які підкреслюють антропоцентричні риси почуття: *une joie méchante, bruissante, tendre, intime, puérile, maligne, âpre, inaffable* [6].

У «Словнику фразеологізмів української мови» В. Білоноженка (СФУМ) міститься 42 фразеологічні одиниці з семантикою радості, наприклад: *бути на сьомому небі, землі під собою не чути, аж душа (серце) радіє, аж душа (серце) радується, душа співає, очі розгоряються, очі так і світяться* [4]. У внутрішній формі ФО представлені такі джерела культурної інтерпретації: 1) образи християнства: *бути на сьомому небі*; 2) слова-символи: *душа, серце*; 3) соматичний код: *як медом по губах, під веселу руку*; 4) міфологічний код: *бісики грають в очах, піднятися духом*.

Французька мова містить синонімічний ряд із дев'яти ФО із семантикою радості: *faire du bon sang, être en coeur, gai comme un oiseau, faire voir les anges*. У них можна виявити такі джерела культурної інтерпретації: 1) система

образів-еталонів у стійких порівняннях: *gai comme un merle* (веселий як співучий дрізд), *gai comme un pinson* (веселий як зяблик); 2) слова-символи: *avoir le coeur gai, avoir en coeur*; 3) образи з художньої літератури: *gai comme Roger Bontemps* [10, с. 78].

Радість в українських прислів'ях виражає: 1) протиставлення радості негативним емоціям: «*Так на світі ведеться: один плаче, а другий сміється*»; 2) переживання радості покращує здоров'я людини: «*Весела думка – половина здоров'я*»; 3) засудження безпричинної радості: «*Рад дурень, що пиріг великий*»; 4) уміння радіти як ознака повноцінного життя: «*Кому легко на серці, до того увесь світ сміється*»; 5) соматичне вираження емоції: «*Від радості кучері в'ються, а від журби січуться*»; 6) застереження проти надмірної радості: «*Вмій жартувати, та знай, коли перестати*» [5 с. 283-286].

Досліджувані французькі паремії мають такі ознаки концепту «радість»: 1) зміна емоції радості негативними емоціями: «*Celui qui rit vendredie pleurera dimanche*»; 2) багатогранність радості: «*La joie est babillarde*»; 3) радість як найвища нематеріальна цінність: «*La gaieté ne se tmande pas*»; 4) кожна людина радіє по-своєму: «*Chacun a ses plaisirs qu'il se fait à sa guise*».

Фрейм-пропозиція радості включає факультативний компонент «зовнішні прояви радості»: 1) вираз очей: «*Він дивився на товариша радісними, майже закоханими очима...*» (В. Підмогильний); 2) вираз обличчя: «*Увійшов з валізою, сяючим лицем...*» (І. Багряний); 3) рухи голови: «*Майстер і собі сміявся, закинувши голову назад*» (Г. Тютюнник); 4) рухи руками: «*Ну, штовхали один одного в груди, ... ляскали долонями по плечах, сміялися*» (Г. Тютюнник); 5) сплескування руками: «*Боже, який чарівний, небеський спів!.. – сплеснула руками пані Олександра..*» (Вас. Шевчук); 6) примружування очей: «*Перед ним ... вихилявся чугайстир. Він прижмурював очі, поцмокував ротом*» (М. Коцюбинський).

У французькій мові «зовнішні прояви емоції радості» виражають: 1) кінесичний спосіб вираження радості: «*Il se précipita, et m'étreignit avec force, puis il me repoussa, me considéra un instant et m'étreignit de nouveau. Ses yeux*

pétillaient de joie, et j'étais plus heureux que lui» (Gamarra); 2) фізіологічні прояви: «J'étais heureuse, folle, toute neuve, disponible; j'étais la vie, le plaisir, le désir; j'étais le vent dans l'eau; j'étais l'eau dans la terre, l'eau purifiée, la terre ennoublie par la source. Mon corps tremblait e joie» (Flaubert); 3) мимовільні рухи: «Dans un affolement de joie Jeanne poussait des cris aigus en battant l'eau de ses deux mains» (G. Maupassant).

Другим обов'язковим компонентом фрейму-пропозиції є суб'єкт, який може бути виражений: 1) особовим займенником: «Я дуже щасливий, що стрічаюсь з ним ... на просторі, де ніхто не затулить його обличчя, і кажу до нього: сонце! я тобі вдячний» (М. Коцюбинський); «Elle a éprouvé la joie infinie» (Maupassant); 2) власною назвою: «Хома тихенько сміється» (М. Коцюбинський); «Jeanne se sentait devenir folle de joie» (Maupassant); 3) загальною назвою: «Берези визирали з-за дубів і ... радісно сміялися; дуби ласкаво, поважно посміхались в свої кудлаті вуса» (В. Винниченко); «Les choses les plus simples leur donnaient d'interminables gaietés» (Maurois).

Третій обов'язковий компонент фрейму-пропозиції – причина, яка здебільшого виражена експліцитно: «Із уст в уста, од хати в хату, з села в село котилась радість: будуть землю ділити» (М. Коцюбинський); «J'éprouve la joie quand je te rencontre toujours» (Sagan). Крім того, радість може виражатися імпліцитно: «Він схопився і став на ліжкові, піддаючись безтямній радості тепла й передчуттю близького неосяжного щастя» (В. Підмогильний).

Отже, предикативна лексика із семантикою радості в українській і французькій мовах представлена іменником «радість», прикметником «радісний», дієсловом «радіти». В українській мові найбільше синонімів має прикметник (19), менше – іменник (10), дієслово (8). У французькій мові найбільша кількість синонімів представлена іменниками – 9, прикметники і дієслова мають по 4 синоніми. Усі вони відрізняються семами різного ступеня інтенсивності.

Джерелами культурної інтерпретації українських ФО із семантикою радості є образи християнства, слова-символи, соматичний і міфологічний

коди, французьких – образи-еталони, слова-символи, образи з художньої літератури. Факультативні компоненти прояву радості схожі в обох мовах: зовнішні прояви (міміка, жести); суб'єкт (особовий займенник, власна і загальна назва), причина (виражена експліцитно й імпліцитно).

Література:

1. Новий тлумачний словник української мови: У 3 т. / Уклад.: В. В. Яременко, О. М. Сліпушко. – К.: Аконіт, 2008.
2. Словник епітетів української мови / С. П. Бирик, С. Я. Єрмоленко, Л. О. Пустовіт. – К.: Довіра, 1998. – 431 с.
3. Словник синонімів української мови: В 2 т. / А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, С. І. Головащук та ін. – К.: Наук. думка, 1999.
4. Словник фразеологізмів української мови / уклад. В. М. Білоноженко та ін. – К.: Наук. думка, 2008. – 1104 с.
5. Українські прислів'я та приказки / Упоряд. С. Мишанича та М. Пазяка. – К.: Дніпро, 1983. – 390 с.
6. Dictionnaire général de la langue française. – P., 1871-1978.
7. Nouveau dictionnaire des synonymes. – P., 1977.
8. Petit Robert. – P., 1993.
9. Petit Larousse. – P., 1980.
10. Rat M. Dictionnaire des locutions françaises. – Paris, Larousse, 1986. – 430 p.